

Zápis z obhajoby disertační práce

Student: Jiří Milička
Datum narození: 15. 2. 1986
ID studia: 314956
Studijní program: filologie
Studijní obor: Jazyky zemí Asie a Afriky
Název práce: „Teorie komunikace jakožto explanatorní princip přirozené víceúrovňové segmentace textů“
Jazyk práce: čeština
Jazyk obhajoby: čeština
Školitel: doc. PhDr. Petr Zemánek, CSc.
Oponenti: doc. Mgr. Václav Cvrček, Ph.D.
prof. Gabriel Altmann
Datum obhajoby: 29. 3. 2016
Místo obhajoby: Celetná 20, Praha 1, FF UK, místnost č. 235/C
Termín: řádný
Předseda komise: doc. PhDr. Zdeněk Starý, CSc.
Přítomní: prof. RNDr. Václav Blažek, CSc.
doc. Mgr. Václav Cvrček, Ph.D.
Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.
prof. PhDr. Jana Hoffmannová, DrSc.
doc. PhDr. Zdeněk Starý, CSc.
doc. PhDr. Petr Zemánek, CSc.
Mgr. Veronika Zikmundová, Ph.D.

11:00 Předseda komise doc. Starý zahájil obhajobu, představil sebe a přítomné členy komise a přítomné oponenty. Přítomným pak představil studenta.

11:01 Školitel doc. Zemánek seznámil přítomné stručně se svým hodnocením studentova studia a jeho disertační práce, které uvedl ve svém písemném vyjádření.

11:03 Student seznámil přítomné s tezemi své disertační práce. Sdělil zejména, že jedním z impulsů pro zvolení tématu byla otázka, jak je možné, že rodilí i nerodilí mluvčí jsou schopni pracovat s neúplným systémem zápisu (např. nevokalizovaným arabským textem). Kontext umožňuje příjemci informace poznat, že se přeslechnul, a případně chybějící informaci správně rekonstruovat, což je dáno redundancí v jazykovém kódu. S tím podle studenta souvisí skutečnost, že řeč je tvořena množstvím vzájemně vnořených segmentů.

Student představil různé modely zašuměných kanálů z 50. a 60. let (Shannonův, Gilbertův dávkový) a uvedl, že na základě jeho vlastních zjištění nemodelují zašuměný kanál, který typicky překonává mluvený jazyk. Student zjistil, že dávkování šumů je třeba popsat pomocí jiných modelů.

Dále se věnoval otázce, jak takovýto šum překonat. Ukázal, jakým způsobem se v informatice k tomuto účelu používá multidimenzionální kódování (přidávání redundance ve více rozměrech): příjemce zprávy v jednodimenzionálním způsobu kódování pozná, zda zpráva přišla přenosem nezměněná; dvojdimenzionální kódování umožňuje detekovat konkrétní chybný úsek (sebeopravný kód). Rozložení vícedimenzionální informace do saussurovské lineariry připomíná formálními i fyzickými strukturami jazyk. Plauzibilitu tohoto modelu kódování student potvrdil pomocí jím vytvořené počítačové simulace, v níž testoval, jakým způsobem toto kódování překonává modely šumů, přičemž se ukázalo, že větší počet dimenzí byl efektivnější při překonávání šumů, které musí typicky překonávat přirozený jazyk. Poslechové testy a srovnání předpovědí, které vyplývají ze simulací, student plánuje provést výhledově.

Zbytek disertační práce student věnoval redundanci, jak se objevuje v reálném jazyce. Zaměřil se na to, jak se redundance projevuje na jednotlivých úrovních, proč je nutné, aby byly naznačeny hranice segmentů, a co z toho vyplývá.

11:14 Oponent doc. Cvrček studentovu práci označil za příklad studie, na níž je třeba ocenit především myšlenkový postup a až v druhé řadě výsledky, ke kterým dospívá, ač i ty jsou samy o sobě rovněž zajímavé. Připomněl, že cílem autora nebylo dospět k důkazům ontogenetické nebo fylogenetické povahy, které by doložily, proč a jak segmentace v jazycích vznikla a je využívána. Autor volí cestu spíše funkcionální a jako explanační mechanismus využívá teorii komunikace. Oponent vznesl jedinou zásadnější připomínku, a to ke třetí kapitole, jejímž cílem je podle autora doložit, že jazyk nutně musí obsahovat distinktivní rysy a morfémy a že ostatní typy segmentace logickou nezbytností nejsou. V práci uvedené argumenty nepovažuje oponent za natolik průkazné, aby vylučoval možnost logické nezbytnosti jiné, tedy nadmorfematické segmentace. Oponent se pozastavil zejména nad spojením „logická nezbytnost“, u nějž není jasné, co je jím míněno.

Dále poukázal na to, že student z teorie informace dedukuje, že ke sdělování informace je třeba alespoň jeden distinktivní rys, na jehož základě odlišujeme informaci od pozadí. Za minimální jsou podle oponenta tyto jednotky považovány proto, že je z hlediska teorie informace podrobněji členit neumíme, tudíž se jako nutné a samostatné segmenty pouze jeví, což přísně vzato jejich logickou nezbytnost nepotvrzuje, ač to lze považovat za akceptovatelné. Ze třetí kapitoly nevyplývá, že by segmentace na vyšších (nadmorfematických) rovinách nemohla analogicky být logickou nutností. Oponent uvedl, že stejně jako jsou morfémy minimální segmenty z hlediska další nedělitelnosti informace, mohou být třeba slova, věty nebo odstavce minimálními, tedy logicky nutnými segmenty vyšších rovin z hlediska nedělitelnosti, např. myšlenky. Jako o případné logické nutnosti lze uvažovat o jistých fyziologických omezeních. Fakt, že v jazycích existují výpovědi či jejich ekvivalenty nebo vyšší ucelené a ustálené literární útvary, takovou nezbytnost podporuje, což ostatně autor konstatuje ve čtvrté kapitole.

Další připomínky oponent označil za dílčí drobnosti a studentovu práci celkově označil jako inovativní a inspirativní studii s neotřelým tématem a způsobem zpracování a samotného autora na základě jeho disertační práce popsal jako slibného originálního badatele s interdisciplinárním přístupem. Přítomné seznámil se závěrem, že doporučuje předloženou disertační práci k obhajobě.

11:20 Doc. Zemánek seznámil přítomné s hlavními body posudku nepřítomného oponenta prof. Altmanna, jehož hlavní připomínka se vztahuje k metodologii vědy, kdy student cituje spíše starší literaturu. Dále oponent nadnesl několik formálních doporučení (např. užívat autorského plurálu),

poukázal na absenci ikonismu a fonosémantiky a doporučil mezi srovnávané jazyky zahrnout i angličtinu. Předloženou disertační práci oponent doporučil k obhajobě a rovněž k vydání v anglickém jazyce.

11:23 Student reagoval na vyjádření oponenta doc. Cvrčka a uznal nešťastné vyjádření „logická nezbytnost“, pod kterým si každý může představit něco jiného. Uvedl, že vysvětlení pro existenci komunikačních systémů, které jsou dělené vnořenou segmentací, může být mnoho a mohou vycházet z různých skutečností.

Na to reagoval oponent doc. Cvrček, že chápal logickou nezbytnost v kontextu přirozeného jazyka jako limity zabraňující komunikovat na nejnižší úrovni segmentace. Student uvedl, že s nejnižší úrovní segmentace si vystačí některé formální jazyky, doc. Cvrček připomněl, že formální jazyky nejsou přirozené, k čemuž student dodal, že právě formální jazyky nemusí překonávat zašuměný kanál a jak podotknul doc. Cvrček, ani nemusí pracovat s mentálním aparátem. Student shrnul, že vysvětlení může být více a mohou se vzájemně podporovat.

K připomínce oponenta prof. Altmanna k epistemologii student uvedl, že pracoval se třemi hlavními větvemi světové epistemologie a že jeho práce je typem práce, která záměrně holisticky zjednodušuje systémy tak, aby bylo možné je zahrnout do modelu, zjednodušuje jednotlivé subsystémy a zaměřuje se na zkoumání interakcí mezi nimi.

11:31 Předseda komise zahájil diskusi. Dr. Elšíka zajímalo, jak se student vyrovná s poznámkou prof. Altmanna ohledně autorského plurálu. Student námitku prof. Altmanna uznal a uvedl, že autorský plurál by vhodným způsobem zdůraznil podporu kolegů, jimž na mnoha místech práce explicitně děkuje.

Doc. Starý označil za překvapivý návrat k Shannonovi vzhledem k tomu, že vývoj lingvistiky 20. století se vzdaloval od technické představy komunikace, s čímž souvisí současné polemiky lingvistů s představou o vnořování a o odvozování z částí. Student uvedl, že toto vzdalování se osobně považuje za chybu. Doc. Starý položil dále otázku na formulaičnost v jazyce a zamlženost hranic segmentů. Student odpověděl, že nezamlžené hranice jsou pouze modelem, se kterým pro jednoduchost pracujeme, ale reálný jazyk se od něj samozřejmě liší. Segmentace, ale ani gramatická omezení nejsou dokonalé, lidský mozek dokáže pracovat s fuzzylogikou a předpokládá chyby. Formulaičnost funguje jako redundance a pomáhá přenášet informaci.

Prof. Hoffmannová se zeptala, zda pro studenta hraje nějakou roli rozdíl mezi realizací přirozeného jazyka v psané a mluvené podobě, kde pojmy jako redundance nebo věta mají jinou

platnost. Student uvedl, že se dá říci, že v nějaké situaci je v mluveném jazyce věta nějaký do jisté míry syntakticky uzavřený celek. Rozdíl mezi psaným a mluveným textem považuje za velký a upozornil na část své práce, která se těmto rozdílům přímo věnuje, neboť mluvený a psaný text překonává jiný druh zašuměného kanálu.

11:47 Předseda komise ukončil samotnou obhajobu a komise zahájila neveřejné zasedání o klasifikaci obhajoby disertační práce.

11:51 Předseda komise seznámil studenta a přítomné s výsledkem obhajoby: komise hlasovala zdvižením ruky, počet členů komise 5 – přítomno členů komise 5 – kladných hlasů 5, záporných hlasů 0. Obhajoba disertační práce byla klasifikována *prospěl*.

zapisovatel: Hana Bednářová

jméno a podpis předsedy komise:
doc. PhDr. Zdeněk Starý, CSc.

jméno a podpis dalšího člena komise:

